

חשבון נפש על דברים טובים שיש בי

1. ודוי מעשרות – מסכת מעשר שני פרק ה משניות י' – יב - במנחה ביום טוב האחרון היו מתנדוין. כיצד היה הודו? "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו), זה מעשר שני ונטע רבעי. "נתתיו ללוי", זה מעשר לוי. "וגם נתתיו", זו תרומה ותרומת מעשר. "לגר ליתום ולא למנה", זה מעשר עני, הלקט, והשכחה, והפאה; אף על פי שאינן מעבבין את הודו. "מן הבית", זו חלה: "ככל מצותך אשר צויתני": הא אם הקדים מעשר שני לראשון, אינו יכול להתנדות. "לא עברתי ממצותיך", לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, ולא מן התלוש על המחבר, ולא מן המחבר על התלוש, ולא מן הקדש על הישן, ולא מן הישן על הקדש. "ולא שכחתי", לא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו: "לא אכלתי באני ממנו": הא אם אכלו באניכה, אינו יכול להתנדות. "ולא בערתי ממנו בטמא": הא אם הפרישו בטמאה, אינו יכול להתנדות. "ולא נתתי ממנו למת": לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת, ולא נתתיו לאוננים אחרים. "שמעתי בקול יי אלהי", הבאתיו לבית הבחירה. "עשיתי ככל אשר צויתני", שמחתי ושמחתי בי:

2. עין איה סדר זרעים על סימן טו' - כשם שצריך שיהי' מוטבע באדם גודל עוצם חובתו בעבודת ד', בעשות הטוב וקדושת המעשים והדרכים, והישרת הדיעות והמדות בציור בהיר מאד, עד שיבורר לו שאם גם יהי' משתדל בכל כחו לרדוף אחר הטוב והצדק, בכ"ז רחוק הדבר הוא שיצא באמת ידי חובתו הגמורה. וע"כ כך היא מדתן של צדיקים שהם משקיפים על עצמם כמקצרים בצדקה ומעשים טובים, ע"כ הם רחוקים מגאווה ומסובלים בענות צדק. עכ"ז אין טוב לאדם שמדה זאת תפעול עליו יותר מדאי, עד שתדריכהו מנוחה ותגזול ממנו ששונו ושמחתו ושלות נפשו, בהשגתו בשכל, בתורה ובכל מדה טובה ומעגל טוב. ע"כ נתנה לנו התורה דרך להערה שצריך האדם שישמח ג"כ לפעמים גם בביטוי שפתים על מעשה הטוב אשר עשה. וכפי המדה הראויה לחזק לבבו בעבודה, ולשמח נפשו בפעלי יושר כתורה וכמצוה, ראוי שימצא בנפשו קורת רוח וימלא שמחה ושלחה, ולא יהי' תמיד בעיניו כרשע וכמקצר גם במקום שיצא באמת ידי חובתו. ע"כ כשם שיש תועלת גדולה לתיקון הנפש בוידוי העונות, כן יש ג"כ תועלת לפרקים קבועים, שאמנם רחוקים הם ואינם תדירים כ"כ כוידוי של החטאים, כדי שלא יזוח עליו לבבו ויהי' נוטה לעצלה לגאווה ולשרירות לב. אבל לפרקים תמצא תועלת לעבדי ד' ישרי דרך ג"כ בוידוי המצות, למען ישמח בהם בלבבו ויחזק ארחות חייו בדרך ד'. ע"כ הוקבעה מצות וידוי עם מצות הפרשת המתנות המחוייבות, שהם כוללים בקרבם את כלל כל חיובי התורה והשכל, שהם בכלל שש מערכות, דהיינו, הלאוין, והעשין, מצות הציבור והיחיד, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, וכולם ימצאו מקום במתנות המחוייבות. הזהירות מאכילת טבלים הוא מתיחש אל הלאוין, עצם מצות הפרשה וקדושת התרומות בקריאת שם, ונתינה למי ששייכים להם מצד המצוה, היא בכלל העשין, מצד החובה היחידית המוטלת על כל יחיד היא חובת היחיד, ומצד התכלית העולה לקיום הכהנים תורתם ועבודתם בעם הוא מצות הציבור, מצד זכות הכהנים ויתר זוכי המתנות במתנותיהם היא משער מצות שבין אדם לחבירו, ומצד עצם הקדושה וההפקעה מאיסור טבל היא, בכלל מצות שבין אדם למקום. א"כ תיקון המעשרות כהלכתם הם כוללים את יסודי חובות האדם כולם, וללמד על הכלל יצאה תורה במצות וידוי, שלא יפליג האדם עצמו לדון תמיד את נפשו לכף חובה, ולמצא עצמו חייב ובלתי ממלא חובתו גם במקום שהוא ממלא אותה, כ"א ידון על עצמו ג"כ בקו האמת, בעין פקוחה לדעת את מעשהו למצא קורת רוח ושמחת לב במעשה הטוב, ואז יתבררו לו דרכיו לדעת ג"כ את חלקי הרע שבהם למען יסור מהם

ביותר אומץ, בהיותו מעריך את שמחת לבבו בגלל הטוב וצערו ועצבונו ונפילת רוחו בגלל הרע. ע"כ דרוש לנו וידוי המצות לפרקים לחזק לבבינו אל דרך ד', כמו שדרוש לנו וידוי הפשעים למען סור מוקשי רע, ונכון מאד ג"כ להטביע בטבע האדם מדת היושר והצניעות. שגם במקום שע"פ התורה הוא מצווה לספר בשבח מעשיו שעשאם כתיקונם, מ"מ יהי' נוטה בטבעו הישר אל הענוה והצנע לכת, עד שיהי' הדבר עליו כמשא ויאחר כפי היכולת, עד שיבא למלאות החובה הזאת רק במועד היותר מאוחר שא"א לאחרו עוד ומאחר שהמצווה הזאת היא ביו"ט של פסח כקבלת חז"ל, יאחרה עד הזמן היותר מאוחר שהוא מחוייב לקיים מצות קונו מאין דיחוי, יו"ט האחרון במנחה.

3. ברכות מ. - אמר רב מרי אמר ר' יוחנן: הרגיל באכילת עדשים אחת לשלשים יום מונע אסכרה מתוך ביתו. ומעירים על כך: אבל בכל יומא [יום] – לא יאכל עדשים. מאי טעמא [מה טעם] הדבר? – משום שהדבר קשה (יכול לגרום) לריח הפה. וכן אמר רב מרי אמר ר' יוחנן: הרגיל באכילת חרדל אחת לשלשים יום – מונע חלאים מתוך ביתו. ומעירים: אבל בכל יומא [יום] – לא יאכל חרדל, מאי טעמא [מה טעם] הדבר? – משום שהדבר קשה לחולשא דלבא [לחולשת הלב].

4. עין איה על ברכות פרק ו, סמנים ל-לא

ל. הערה מוסרית יש להסמיק, שעדשים הם מאכל אבלים ובמזון המוסרי ראוי לפרקים ג"כ להעיר לב על חלק המוסרי של זכרון המיתה[1] המתרגשות בעולם, ויראת העונש הפשוטה מביאה גם היא תכלית טובה ע"י מה שמשברת לבו של אדם להתרחק מגאוהו שמביאה לשכחת השם ית'. אמנם רק לפרקים ראוי להשתמש בכח המוסרי הזה, אבל לתמידות ראוי להיות משתמש בצד הגבוה של המוסר, באהבת הטוב והצדק בנועם השם ית'. כי התמידות ברעיון המוסר הפשוט של יראת העונש מביאה לידי עצב ושיעמום, שבסתר הלב הוא מחולל דיעות רעות, כי האדם שלם בדיעותיו ובמדותיו רק בעת שנפשו שמחה, ואז שפתותיו שושנים נוטפות מר, ששמחת הנפש מרחבת את הדעת ומגבהת את הלב ביראת ד'. אבל קדרות הנפש ועצבונה מורידה את האור הנפשי עד שתקצר נפשו ולא יערבו לו דברי תורה וארחות יושר. כמו שע"י רוע העיכול יש לו ריח הפה, שלא יטעם טעם הגון במאכלו, וביותר יחסר לו הצד הרוחני שהוא הריח הטוב שנלוה אל כל מאכל במצב הבריאות הנכונה. כמו כן הנלקה בעצב יותר על המדה, תרד מעלת נפשו ולא ירגיש ההוד שבמאור התורה ודרכי היושר, ע"כ לא יפריז בזה על המדה כ"א לפרקים באורח חכמה, כדי להפיק התועלת הרצויה להנצל משחיתות היצר.

לא. הערה מוסרית ראוי להסמיק, שבמזון הנפש יש ג"כ כח המרירות הנפרזה, שמביאה לחרטה גדולה עוברת כל גבול בהתעטף עליו רוחו ונפשו מרה לו בזכרו עונותיו. וזהו אורח אחר מאורח הדרך של יראת העונש ומעולה ממנה שהיא באה מצד טוהר הנפש שמר לו מר עזבו את ד', והמרירות היתרה הנפשית היא כערך החרדל שבמזון הגוף, אמנם הוא מטהר ומקדש את האדם ומונע חלאים נפשיים מביתו, אבל לא ישתמש בצד הגבורה שבזה בכל יומא דקשה לחולשא דליבא. שהמרירות היתרה תחליש את לב האדם הרבה ולא יוכל להיות שמח בעבודת ד', ולא יעצר כח ג"כ לגבורה במלחמתה של תורה והרבות פעלים במעשים טובים. ע"כ רק לפרקים ראוי להשתמש באורח מוסר הנעלה הלוה.